

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Ivana Lučića 3

10 000 Zagreb

Baltoslavenski adpozicijski sintaktički odnosi

diplomski rad

Kristina Šekrst

mentor: prof. dr. sc. Ivo Pranjković

Zagreb, listopad 2011.

SADRŽAJ

SADRŽAJ	2
POPIS POKRATA I NAPOMENA	3
1. UVOD.....	4
2. BALTOSLAVENSKI PRIJEDLOZI	6
2. 1. STAROSLAVENSKI JEZIK I BALTIČKE USPOREDNICE	6
2. 2. PRIJEDLOZI S GENITIVOM	9
2. 3. PRIJEDLOZI S AKUZATIVOM	12
2. 4. PRIJEDLOZI S INSTRUMENTALOM	13
2. 5. USPOREDBA TEMELJNIH HRVATSKIH I LITAVSKIH PRIJEDLOGA	14
3. PRIJEDLOZI KAO RIJEČI SVIJU VRSTA.....	16
3. 1. PRIJEDLOZI S NEIMENSKIM RIJEČIMA	16
4. PRIJEDLOŽNO-PRIJEDLOŽNE VEZE U BALTOSLAVENSKIM JEZICIMA	20
4. 1. PRIJEDLOŽNO-PRIJEDLOŽNI IZRAZI U HRVATSKIM GRAMATIKAMA.....	20
4. 2. DRUGI SLAVENSKI JEZICI.....	21
4. 3. SLOŽENI PRIJEDLOZI U HRVATSKOME JEZIKU	23
5. PRIJEDLOŽNO-PRIJEDLOŽNE KONSTRUKCIJE U DRUGIM JEZICIMA.....	27
6. PRIJEDLOŽNO-PRIJEDLOŽNE FRAZE U KORPUSU HRVATSKOGA JEZIKA	30
6. 1. PRIMJERI IZ KORPUSA.....	30
6. 2. ANALIZA KORPUSA	35
7. UMJESTO ZAKLJUČKA	37
LITERATURA.....	39
BIBLIOGRAFIJA.....	39
KORPUSI	41
RJEČNICI.....	41

Popis pokrata i napomena

Pri analizi primjera iz drugih jezika zbog gramatičke raščlambe ekonomičnije je bilo koristiti se pokratama, stoga se ovdje donosi pregled za lakše snalaženje u tekstu:

- PZ = prezent
- PF = perfekt
- FUT = futur
- IMP = imperativ
- N = imenica
- V = glagol
- ADJ = pridjev
- PRON = zamjenica
- NUM = broj
- PREP = prijedlog
- ADV = prilog
- CONJ = veznik
- INT = uzvik
- PART = čestica.

Jezici su redom: *skr.* = sanskrt, *grč.* = grčki, *lat.* = latinski, *stsl.* = staroslavenski, *lit.* = litavski, *got.* = gotski, *njem.* = njemački, *engl.* = engleski, *(p)ie.* = (pra)indoeuropski jezik. Padežni su oblici označeni velikim početnim slovom padeža ako se radi o jednini te malim ako se radi o množini, uz dodatak roda (*m.* za muški, *f.* za ženski i *n.* za srednji). Sve su pokrate uglavnom u skladu s uobičajenim načinom analiza rečenica i dijelova diskursa u tipološkoj lingvističkoj literaturi.

Popis rječnika i korpusa naveden je u literaturi. Svi su hrvatski primjeri, ako nije drukčije navedeno, uzeti iz Hrvatskoga nacionalnoga korpusa ili Riznice Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, a opaske i etimološka objašnjenja (a ujedno i moguće pogreške), ako štogod drugo nije navedeno, moje su.

1. Uvod

Adpozicije nisu toliko zatvorena vrsta riječi kao što su to težili kategorizirati i opisivati klasični gramatičari (Saint-Dizier 2006:1), ne postoje u svim jezicima, u nekima su isključivo prepozicije, dok su u drugima postpozicije. S njihove funkcionalne strane one su prije svega glave prepozicionalnih fraza (ibid.) i prema tome mogu upravljati različitim vrstama riječi i to ih ne mora nužno ograničiti samo na imenske odnose. Obično su definirane (Kurzon i Adler 2010:2) kao nepromjenjivi elementi, koje slijedi ili kojima prethodi imenski element te se povezuje s drugim elementom u rečenici, no, s druge strane, postoje primjerice semitski jezici u kojima se javljaju zamjenički prijedlozi, koji se konjugiraju po licima (ibidem: 3)¹, dok u brojnim jezicima, pa tako i u hrvatskome, mogu stajati i s neimenskim riječima.

Prijedlozi se u kroatističkoj jezikoslovnoj literaturi opisuju kao riječi koje prvenstveno izražavaju odnose među imenskim riječima. U *Hrvatskoj gramatici* prijedlozima se smatraju riječi koje izražavaju odnose između onoga što znače imenice ili na što upućuju zamjenice (Barić et al. 2007:277), no mogu i pobliže označavati imenicu, imeničku zamjenicu ili glagol (ibid.). U *Gramatici hrvatskoga jezika* definirane su kao nepromjenjive riječi kojima se upućuje na odnose među predmetima ili događajima (Silić i Pranjković 2005:242), dok su u *Praktičnoj hrvatskoj gramatici* (Raguž 1997:116) opisane kao nepromjenjiva vrsta riječi koja, bivajući dopunom padežnomu sustavu, pokazuje različite gramatičke odnose među riječima. U *Gramatici hrvatskoga jezika* ne ograničava se doseg prijedlozima samo na pojedine vrste riječi (navodi se da dolaze uz imenice, pridjeve, zamjenice i priloge) nego je naglasak na službi, a takav je pristup prisutan i prihvaćen u stranoj lingvističkoj literaturi.

¹ Isti je slučaj i primjerice sa staroirskim jezikom. Keltski su jezici razvili zamjeničke prijedloge, koji su imali vrlo razgranatu i široku uporabu, često i redundantnu.

Teško je ponuditi definiciju adpozicija s obzirom na lingvističku raznolikost, a ujedno spojiti ne samo njihove sintaktičke odnose nego i njihove semantičke odnose u taj opis. Adpozicije u svakome slučaju teže primarno izražavati odnose, što u prvome redu u izvanjezičnome univerzumu, a potom i u jezičnome univerzumu, na razini diskursa, kad mogu funkcionirati i kao svojevrsni konektori. U hrvatskome jeziku u postpozicionalnome položaju mogu stajati prijedlozi kao *radi* i *usprkos* (Silić i Pranjković 2005:244). Premda je staroslavenski imao određenu količinu postpozicija (kao *dl(j)a* ili *radi*), u slavenskim se jezicima novije postpozicije obično objašnjavaju germanskim utjecajem (Reindel 2008:124). U hrvatskome najviše prijedloga dolazi uz genitiv, potom uz lokativ, a najmanje uz dativ, dok se lokativ uopće ne rabi bez prijedloga², a takvo je znanje o padežnim odnosima i čestoti od velike pomoći u rekonstrukciji praslavenskoga i prabaltoslavenskoga stanja, ali i u istraživanju postanja pojedinih oblika i kategorija.

Poseban će naglasak u ovome radu biti na prijedložno-prijedložnim odnosima, odnosno vezanju prijedloga s drugim prijedložnim frazama, tako da je rezultat slijed dvaju prijedloga u frazi. Takva vezanja nisu neuobičajena ne samo u hrvatskome jeziku ili slavenskim jezicima nego i u ostalim svjetskim jezicima, što će biti pokazano primjerima, a takav sintaktičko-semantički sklop nastao je zbog varijabilnosti prijedloga, odnosno adpozicija općenito kao leksičke vrste, koja se ne mora nužno vezati samo s imenskim riječima, već je mnogo otvorenija kategorija nego što je se obično smatralo.

² Doduše, ostaci su staroga lokativa s jatom kao flektivnim nastavkom ostali u nekim okamenjenim oblicima kao što su npr. *gore* ili *dolje*, od imenica *gora* i *dol*, uz ujedno i vremensku uporabu kao *zimi*, *ljeti*, *lani* (palatalni deklinacijski nastavak *-i*) ili *dne* (konsonantski nastavak n-deklinacije *-e*).

2. Baltoslavenski prijedlozi

2. 1. Staroslavenski jezik i baltičke usporednice

U staroslavenskome jeziku (Damjanović 2003:152) prijedlozi su prvotno bili većinom morfemi s adverbijalnim značenjem, a drugotni su prijedlozi nastajali različitim okamenjivanjima flektivnih oblika, primjerice *vb̄slědъ* (hrv. *uslijed*) nastao je kao kombinacija prijedloga *vb̄* i imenice *slědъ*.

Tako su slično u hrvatskome postali i prijedlozi *među*, kao okamenjeni genitiv/lokativ dvojine imenice *međa* ili pak prijedlog *navrh* koji je nastao spajanjem prijedloga *na* s imenicom *vrh* (Matasović 2008:246).

Što se tiče prvotnih nesloženih prijedloga, oni funkcioniraju i kao prefiksi u glagolima³, osim *kъ* (Vince 2010:793). U litavskome jeziku, kao i u hrvatskome, prijedlozi funkcioniraju i kao prefiksi (Rainer et al. 1994:228), kao u slučaju prijedloga *iš* = "iz", *į* = "u", *su* = "s", *be* = "bez" ili s glasovnim promjenama, kao kod *apie* = "o" (prefiks *ap(i)-*), *nuo* = "od" (prefiks *nu-*), *po* = "poslije", "ispod" (prefiks *pa-*), *prie* = "kod" (prefiks *pri-*), *pro* = "kroz" (prefiks *pra-*) i slično.

Prijedlozi su mogli dolaziti s više padeža, kao što je skicirano u tablici (sinteza u tablicu prema Vince 2010 i Damjanović 2003):

³ Babić (1986:33) govoreći o tvorbi riječi hrvatskoga jezika navodi da kao prefiksi dolaze sljedeći prijedlozi: *bez, do, duž, iz, iza, iznad, ispod, izvan, među, mimo, na, nad, niz, o, od, oko, po, pod, poslije, prama, pred, preko, prema, pri, prije, protiv, s, sprot, svrhu, u, unutar, uz, van, vrhu, za*.

	G	D	A	L	I
<i>po</i>		+	+ (rijetko)	+	
<i>na, nad, pod, pred, o</i>			+		+
<i>za</i>	+		+		+
<i>blizu, blizъ</i>	+	+			
<i>posrěde⁴</i>	+				+
<i>poli⁵</i>	+		+		
<i>vъ</i>			+	+	
<i>za</i>	+		+		+
<i>s</i>	+		+		+

U usporedbi s hrvatskim prijedlozima koji dolaze s više padeža, mogla bi se napraviti ovakva raspodjela (prema Barić et al. 1997:279):

⁴ Sa značenjem "nasred".

⁵ Sa značenjem "pokraj".

	G	D	A	L	I
<i>u</i>	+		+	+	
<i>za</i>	+		+		+
<i>na, o, po</i>			+	+	
<i>među, nad, pod, pred</i>			+		+
<i>s</i>	+				+
<i>mimo</i>	+		+		

Prijedlog *u* različit je od prijedloga *vb̑* u staroslavenske, pri čemu su se glasovnim zakonima oba u hrvatskome izjednačila u *u* i stoga se danas prividno slaže s trima padežima, premda je uporaba s genitivom kao u slučaju *u mene* (što danas često preuzima prijedlog *kod*) zapravo izvedena od prijedloga *u*, a ne *vb̑*, od kojega su ostale uporabe s akuzativom i lokativom. Prijedlog *s* izgubio je treću uporabu s akuzativom u značenju opsega čega (npr. *s̑ lak̑t̑b̑*), a prijedlog *blizu* izgubio je dativnu dopunu, dočim su ostali padežni odnosi uglavnom ostali nepromijenjeni.

Što se povijesti tiče, s hrvatskim su jezikom zajednički prijedlozi *be* (hrv. *bez*), *nuo* (hrv. *na*), *iš* (hrv. *iz*), *prie* (hrv. *pri, prije*), *i* (hrv. *u* nastalo od *vb̑*), *su* (hrv. *s*), *apie* (hrv. *o, ob*), *po* (hrv. *po*). Ovdje će biti razložen pregled najčešćih i bitnih uporaba litavskih prijedloga i usporedba prijedloga istoga prabaltoslavenskoga izvora što se tiče značenja i dopuna⁶.

⁶ Objašnjenja i razlikovne crte litavskih prijedloga izvedena su prema *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* Instituta za litavski jezik, a zahvalnost dugujem i kolegici Renati Pelenokaitė, izvornoj govornici litavskoga jezika, za razrješavanje nedoumica oko ovjerenosti nekih rečenica te pomoć u nijansiranju značenja.

2. 2. Prijedlozi s genitivom

S genitivom u litavskome dolaze prijedlozi *ant* = "na", *be* = "bez", *del* = "zbog", *iki* = "do", *iš* = "iz", *po* = "poslije", *prie* = "kod", *šalia* = "blizu", *tarp* = "između" te *už* = "ispod" (Rainer et al. 1994:229).

Prijedlog *be* u značenju "bez" funkcionira kao u hrvatskome, primjerice:

- *pasaulis* **be** *tavęs*
N = "život", N. m. PREP = "bez" PRON = "ti", G.

= "život bez tebe"⁷.

Isti prijedlog ima i značenje "osim", primjerice (Rainer et al. 1994:230):

- **Be** *jūsų,* *ten*
PREP = "osim" PRON = "vi", g. ADV = "ondje"

buvo *dar* *penki* *žmonės.*

V = "biti", PF 3. sg. ADV = "još" NUM = "pet", n. m. N = "ljudi", n. m.

= "Osim vas ondje je bilo još pet ljudi."

⁷ Primjeri su preuzeti iz litavskoga nacionalnoga korpusa (*Dabartinės lietuviųkalbos tekstynas*), osim ako drukčije nije navedeno, dočim su gramatičke analize i prijevodi moji.

Prijedlog *iš* uglavnom se poklapa sa značenjima hrvatskoga prijedloga "iz", no ima i značenje analogno hrvatskomu prijedlogu "od", primjerice:

- *viena* ***iš*** *priežasčiu*
NUM = "jedan", f. PREP = "od" N = "razlog", g. f.

= "jedan od razloga".

Slično funkcionira i prijedlog *nuo*, uz značenje "od" u prostornome, vremenskome, gradivnome i uzročnome značenju, primjerice:

- *Pašoko* ***nuo*** *kedés.*
V = "skočiti", PF 3. sg. PREP = "s" N = "stolica", G. f.

= "Skočio je sa stolice."

- ***nuo*** *metų* *pradžios*
PREP = "od" N = "godina", g. pl. tant. ADJ = "prošli", G. m.

= "od prošle godine".

- *Mirė* ***nuo*** *infarkto.*
V = "umrijeti", PF 3. sg.⁸ PREP = "od", "zbog" N = "infarkt", G. m.

= "Umro je od infarkta."

⁸ Litavski jezik u konjugacijama ne razlikuje treće lice jednine od trećega lica množine morfološki, nego se razlika vidi samo kontekstualno, stoga je u danim primjerima uzeto obično 3. lice jednine muškoga roda ako je višeznačna konstrukcija.

Vailiulytė (1999) spominje i razliku između unutarnje i vanjske kauzalnosti što se tiče razdiobe uporabe prijedloga *iš* i *nuo*, pri čemu se unutarnji razlozi poput emocija ili mentalnih stanja rabe uz prijedlog *iš*, a vanjski razlozi uz prijedlog *nuo*, primjerice:

- *Atsisakė paramos*
V = "odbiti", PF 3. sg. N = "pomoć", g. f.

iš *kuklumo.*

PREP = "zbog" N = "skromnost", g. f.

= "Odbio je pomoć zbog skromnosti."

- *Medžiai linksta*
N = "stablo", n. m. V = "svijati se", PZ. 3. sg.

nuo *vėjo.*

PREP = "zbog" N = "vjetar", G. m.

= "Stabla se svijaju zbog vjetra."

Prijedlog *prie* znači "kod", "u", "za", npr. *prie stalo* = "za stolom" ili ima značenje analogno hrvatskomu "do" ako se radi o radnji koja označava kretanje:

- *eikite prie mikrofono*
V = "ići", IMP 2. pl. PREP = "do" N = "mikrofon", G. m.

= "idite do mikrofona".

2. 3. Prijedlozi s akuzativom

Uz akuzativ dolaze prijedlozi *apie* = "o", *aplink* = "u", "oko", *į* = "u", *pas* = "kod", *per* = "kroz", "o", *prieš* = "prije", "protiv", *pro* = "kroz" i *už* = "za", "nego" (ibid.).

Akuzativni prijedlog *apie* znači "od", kao što je u sljedećemu primjeru:

- *žodžiai* ***apie*** *lietuvišką* *knygą*
N = "riječi", n. m. PREP = "od" ADJ = "litavski", A. f. N = "knjiga", A. f.

= "riječi litavske knjige".

Također može značiti i "oko", npr. (Rainer et al. 1994:229):

- *Mes* *grįžomė* ***apie***
PRON = "mi", n. V = "vratiti se", PF 3. pl. PREP = "oko"

septintą *valandą.*

NUM = "sedmi", A. m. N = "sat", A. m.

= "Mi smo se vratili oko sedam sati".

Prijedlog *į* = "u" ima direktivno akuzativno značenje kao i u hrvatskome, npr. *einu į kiną* = "idem u kino", no nema stativno značenje kao u hrvatskome, npr. "ja sam u kinu".

2. 4. Prijedlozi s instrumentalom

S instrumentalom slažu se prijedlozi *po* = "ispod" i *su* = "s(a)" (ibid.).

Prijedlog *po* dolazi s genitivom i instrumentalom, primjerice *po darbo* = "poslije posla" (G. sg.), a u značenju "ispod" s instrumentalom, kao u primjeru *po knyga* = "ispod knjige".

Drugi je pak prijedlog *su*, a moguće je da je posuđen iz slavenskih jezika (Matasović 2008:247). Služba mu je identična kao i s hrvatskim *s(a)* te označava socijativ, primjerice (Rainer et. al. 1994:231):

- *Atejo* *tévas*
V = "stići", PF 3. sg. N = "otac", N. m.

su *vaikais*

PREP = "s" N = "djeca", I. m.

= "Stigao je otac s djecom."

2. 5. Usporedba temeljnih hrvatskih i litavskih prijedloga

Nakon korpusne analize litavskih prijedloga može se u odnosu na hrvatski jezik uspostaviti sljedeća razlikovna tablica najvažnijih razlika (prema: *Lietuviu kalbos žodynas*, Matasović 2002 i Pranjković 2001:9-10):

hrv.	lit.	hrv. padež	lit. padež	zajednički semovi	razlikovni sem hrv. jezika	razlikovni sem lit. jezika
bez	be	G	G	neposjedovanje čega, odsutnost	rečenično nijekanje tipa <i>bez da se trudim</i>	izuzimanje, analogno hrv. <i>osim</i>
iz	iš	G	G	mjesto/izvor čega, ablativnost	u hrv. se dobivanje od koga izražava s <i>od</i>	unutrašnji uzrok, za vanjski se rabi <i>nuo</i> ;
pri prije	prie	G	L G	blizina	pripadanje, npr. <i>pisar pri sudu</i> ; vremensko značenje "prije"	blizina čega i pri kretanju, analogno hrv. <i>do</i> , adlokativnost

o	apie	L, A	G	vezanost uz mjesto i vrijeme radnje ili predmet	posljedica, npr. <i>o svom trošku</i>	neodređenost, dio
u	i	A (+ G, L)	A	mjesto radnje	stativnost	direktivna lokativnost
s	su	I (+ G)	I	socijativnost	sublokativnost, npr. <i>s donje strane igrališta</i> ; instrumentalnost; vrijeme, npr. <i>s vremenom</i>	

Kad bi se trebalo uzeti u obzir zajedničko baltoslavensko porijeklo tih prijedloga i odrediti im točno značenje, moglo bi se primijetiti kako su zajednički semovi zapravo analogni usporednicama u drugim indoeuropskim jezicima jer se radi o općenitim i jezgrenim značenjima tih prijedloga, koji su nerijetko leksikalizirani i u ostalim jezičnim porodicama. Nije čudno što se litavski i hrvatski, odnosno općenito međusobno baltički i slavenski jezici, razlikuju oko nijansiranja i novijih značenja prijedloga, s obzirom na raznolikost jezičnih promjena, ali očekivano je i pretpostaviti, s obzirom na genetsku srodnost, da se može pronaći zajedničko značenje (a pritom i izvorni padežni oblik koji je služio kao nadopuna).

Međutim, za detaljniju studiju trebalo bi usporediti sve slavenske jezike te sve baltičke jezike u različitim dijakronijskim etapama. Zasad su vidljiva određena poklapanja u temeljnim značenjima, ali i smjer inovacija u obama jezicima, što je poslije služilo i kao temelj za nove leksikalizacije i prijedložne konstrukcije.

3. Prijedlozi kao riječi sviju vrsta

3. 1. Prijedlozi s neimenskim riječima

Premda vezanje prijedloga s imenskim riječima nije sporno, često se ne uzima u obzir kako se prijedlozi mogu vezati i samo s pridjevima (koje pritom ne slijede imenice), primjerice *vjerovati u sigurno* (Rišner 2001:10) ili, u starijim tekstovima, sintagme kao *na narodnu* ili *po starinski*. Međutim, tu ti pridjevi ipak dobivaju svojevrsno načinsko značenje te se ponašaju kao načinski priloz⁹ ili su pak eliptične konstrukcije, npr. *na starinski* značilo bi *na starinski način*, a tome bi se dali pridodati i primjeri s brojevima koji su nekoć bili dosta česti, premda porijeklom eliptični, primjerice u *Proletarcima: Sutradan oko osme navečer odem u glavnu gostionu na urečenu zabavu* (Rišner 2001:12).

Kao prijedlozi funkcioniraju i takozvani (Pranjaković 2002:25) *priloz-prijedlozi* koji uz glagolske oblike funkcioniraju kao pravi priloz, a uz padežne oblike kao prijedlozi, kao što su: *niže, poslije, blizu, protiv, okolo* (primjerice *Doći će poslije* ili *Doći će poslije ručka*).

Prijedlog *za* može dolaziti i s infinitivom, koji je na granici imenica i glagola, a sam je prijedlog jedan od najapstraktnijih prijedloga (ibidem: 37) te određuje i samo akuzativno značenje te zapravo spajanjem s neimenskim riječima daje im svojstvo akuzativnosti, npr. prilozima (*za sutra*), prijedlozima, odnosno prijedložnim frazama (*za u grad*), brojevima (*za deset*) te glagolima (*za plakat*).

⁹ Autorica (Rišner 2001) navodi i primjere kao *ni iz daleka dostatno*, gdje se očito više ne radi ni o kakvome pridjevu, nego o svezi koja je mjesni prilog. Zanimljiviji su primjeri kao *smatrati za lijepo*, *držati za korisno* i slični, koji se danas zamjenjuju besprijedložnim instrumentalima. Takvi su okamenjeni izrazi sigurno akuzativnoga postanja te su s vremenom postali neovisni od svoje imenice u službi takvih predikatnih proširaka.

Što se tiče sveza prijedloga s infinitivom ili supinom, navodi se kako je supin akuzativnoga porijekla te bi se u toj svezi zapravo vidjelo njegovo staro značenje¹⁰, stoga su sveze *za* i *supina*, poslije infinitiva zabilježene i u leksionarima 15. stoljeća (ibidem: 38) te se ne radi o inovaciji. Infinitiv je pak nastao iz dativa ili lokativa okamenjivanjem na sličan način¹¹, a s obzirom na to da u hrvatskome jeziku dativ teži antiprepozicionalnosti (Silić i Pranjković 2005:220), primjeri spajanja prijedloga (koji su postali prefiksima) s glagolima, odnosno isprva infinitivima, zapravo se mogu smatrati svezom prijedloga s imenskom riječju, izvorno u lokativu jednine, stoga i nije čudno da su najčešći glagolski prijedložni prefiksi ujedno oni lokativni; odnosno u sve prijedloge koji se smatraju glagolskim prefiksima, uvršteni su svi lokativni prijedlozi: *na, o, po, pri, u* (Silić i Pranjković 2005:146).

3. 2. Pri(jed)log kao poput veznika

Što se pak imenskih riječi tiče, dosad je obrađivano kako prijedlozi otvaraju put genitivu, dativu, akuzativu, lokativu i instrumentalu, odnosno svim kosim padežima, no ne otvaraju put nominativu i vokativu. Međutim, postoji mogućnost da bi se *kao* mogao smatrati prijedlogom (a potom bi ulazio i u prijedložno-prijedložne veze, npr. *kao u raju*).

¹⁰ Pranjković (2002:38) navodi kako se supin u staroslavenskome tvorio od infinitivne osnove dodavanjem morfema *-tь*, odnosno praindoeuropskoga *-tum*, no treba naglasiti da se zapravo i nije radilo o tvorbi u smislu derivacije, nego o okamenjivanju flektivnoga oblika. Nastavak *-tum* zapravo je akuzativni nastavak (standardni je ie. nastavak akuzativa jednine svih osnova bio *-m*), a sufiks je jedino *-t-* za poimeničenje i tvorbu apstraktnih imenica (kao u participima prezenta na *-nt*, usp. stsl. particip prezenta aktivni, danas glagolski prilog sadašnji ili pak latinski particip prezenta). Tomu je analogan latinski supin tipa *amatum* (od *amare* = "voljeti") te sanskrtski infinitiv tipa *bharatum* (od \sqrt{BHR} = "nositi").

¹¹ Od imenica i-osnova, uz isti sufiks *-t-* za poimeničenje kao i u supina. Matasović (2008:300) navodi dativno porijeklo, no alternativno bi se trebalo uzeti u obzir i lokativno porijeklo, zbog naglasnih podudarnosti. U prilog lokativu *idu* i slične tvorbe u drugim jezicima, kao npr. latinski infinitiv koji je isto nastao iz lokativa jednine s-osnova (ibidem: 300).

Problem je prvenstveno semantički¹² – *kao* se u većini slučajeva kod kojih bi se moglo raditi o nekome prijedložnome značenju (obično u komparaciji) može zamijeniti s *poput*, koji otvara put genitivu. Primjerice, *lijep kao slika* analogno je konstrukciji *lijep poput slike*. Pritom bi bilo neobično da *kao* kao prilog otvara put imenici, a još bi više bilo neobično da kao prijedlog otvara put imenici u nominativu. Priloška bi funkcija koju navode rječnici (*on se kao ljuti*) možda ipak više bila čestična, odnosno intenzifikatorska (usp. analogno *on se tako ljuti*, gdje *tako* više ima funkciju intenzifikatora negoli priloga načina).

Ostaje mogućnost da se radi o vezniku, no kakve to surečenice ili konstrukcije on može povezivati? Moguće bi rješenje bilo da se radi o eliptičnoj konstrukciji predikatne rečenice:

- On je lijep kao slika. <= On je lijep kao što slika jest.

Pitanje je postoje li takve krnje konstrukcije u hrvatskome. Pogledaju li se predikatne rečenice, mogu se naći nominalizirane konstrukcije, primjerice *Pjesma je kad se pjeva* analogno s *Pjesma je pjevanje* (pri čemu se od sintetičkih dobivaju gotovo pa potpuno analitičke konstrukcije). U predikatne rečenice svrstavaju se i rečenice s konstrukcijama *takav da* i slično (npr. Silić i Pranjković: 2005), primjerice *On je takav da mu nema premca* analogno je s *On je da mu nema premca*, gdje se ostaje samo na predikatu, bez zamjениčkoga pridjeva koji označava komparaciju. Sljedeću mogućnost u preinaku s prijedložno-padežno konstrukcijom vidimo u parafrazi *On je bez premca*.

¹² Pranjković (2001:29) službu donosi kao similitativ.

S druge strane, u prilog *kao* kao prijedlogu dolazi činjenica da se čista veznička služba uglavnom vidi u složenim veznicima *kao i*, *kao što* i slično, stoga bi bilo neobično da se složeni veznik dekomponira, zajedno sa spomenutom sinonimijom s prijedlogom *poput*. U spomenutom slaganju prijedloga samo s pridjevima, kao u *držati za korisno*, osim besprijedložnoga instrumentala, moguće je takve konstrukcije zamijeniti i s *kao* (Rišner 2001:11) ili *za*.

Promotri li se semantika prijedloga *poput*, etimološki se može doći do raščlane prefiksa *po* i imenice *put*, iskonski vezano uz tjelesnost (stsl. *плѣтъ*), analogno engleskomu *like*, nastalomu od pragermanske složenice prefiksa *ga-* = "sa" i imenice *likan* = "tijelo". U engleskoj se gramatici *like* u komparativnome značenju smatra prijedlogom, dok može biti i prilog i čestica. Usredotoči li se na baltoslavensku porodicu, u litavskome se prijedlog *lyg* slaže s nominativom u komparativnome značenju, npr. *lyg tapyba* = "kao slika".

Međutim, promotri li se veznik *nego*, on može također doći u komparativnome značenju – *ljepši je nego slika* (običnije je dakako *ljepši je od slike*¹³) no u komparacijskome slučaju ponaša se poput prijedloga. Njegova je uporaba gotovo pa analogna situaciji s *kao*, posebice što se taj veznik često javlja (u komparativnim značenjima) u svojim složenijim inačicama (primjerice *On je ljepši nego što su sve slike bile*) te je pritom analogan s *od*, kao što je i *kao* analogan s *poput*. Stoga bi, na temelju izloženih činjenica, bilo opravdano komparativne konstrukcije *nego* i *kao* s nominativom smatrati eliptičnim rečenicama prijedložnoga značenja zbog izražavanja odnosnosti. Odnosno, sintaktički su veznici, a semantički prijedlozi.

¹³ Usp. primjere iz Riznice: *Ovaj kraj je još ljepši nego na slikama* ili *Odgovor jednog učenika da je engleski ljepši nego hrvatski, samo govori o tome koliko treba mijenjati školsko obrazovanje.*

4. Prijedložno-prijedložne veze u baltoslavenskim jezicima

4. 1. Prijedložno-prijedložni izrazi u hrvatskim gramatikama

U znanstvenoj su literaturi prijedlozi obrađivani na razini združivanja s odgovarajućim imenskim riječima, no neujednačeno je opisivanje prijedloga koji mogu stajati uz druge prijedloge. U tome se slučaju ne radi o izravnoj vezi dvaju prijedloga nego o vezi prijedloga i nekoga prijedložno-padežnoga izraza.

Florschütz (2002:206) navodi da se prijedlozi *po*, *osim*, *mjesto* mogu naći pred drugim prijedlogom već spojenim s padežom: *Hvataju se svatko **do za** kraj slamke. To su vodenice **po sa** dva kamena. **Mjesto u** Srbiju ode u Trst. Bili smo u svim kućama **osim u** ovoj.* Doduše, problematično je svrstavanje *mjesto* i *osim* u ovim rečenicama u prijedloge.

Maretić (1963:527) navodi da prijedlog može stajati *pred kojim padežem koji je već združen s kojim prijedlogom*, primjerice: *nekoliko paša **po od** dva tuga, i još Turke **po na** jednoga više jer su bogatiji; privežem svaki kraj **po za** jednu granu od drveta; oni samo **po s** nekoliko momaka otidu; ali **mjesto s** vojskom na saonicama; Dobrovski će biti ovđe **do po** Novom ljetu; arhimandrit ga isprati **do u** hodnik; da putuje **do na** Zlatibor; zatrčavali se **do ispred** Carigrada.* U Maretića se, dakle, u skupinu prijedloga koji mogu doći u antecedentni odnos s prijedložno-padežnim izrazom navode *po*, *mjesto*, *do*.

Brabec, Hraste i Živković (1965:155) sužuju popis prvih prijedloga na *do, po, mjesto, osim*, primjerice: *gone Talijane do u samu Korenicu*. Barić et al. (2005:280) u popis navedenih antecedentnih prijedloga ubrajaju *do, mjesto, za*, koji svoje značenje dodaju značenju skupa, primjerice: *Stigao je do navrh brda. Zabava se protekla do u kasnu noć. Meni je njega već do preko glave. Doveo ga je do nasred grada. Sastanak je odgođen za pred večer. Ostavimo taj ozbiljni razgovor za poslije ručka. Zašto si razgovarao s njim mjesto sa mnom? Sjeo je u krivi vlak pa je mjesto prema Rijeci pošao prema Splitu.*

Popis je, stoga, neujednačen u stručnoj literaturi, što zbog dijakronijskih promjena, a što zbog nedostatka adekvatnog opisa, stoga je zadaća ovog rada načiniti opis i popis koordinacije prijedloga s prijedložno-padežnim izrazima.

4. 2. Drugi slavenski jezici

U makedonskome jeziku (Koneski 1976:534, prema Pranjković 2002) navode se primjeri kao *za do zima, za pod glava, za na svadba*, gdje je na neki način supin ili infinitiv zapravo izlišan (Pranjković 2002:40).

U srpskim i crnogorskim dijalektima također je živa pojava udvajanja prijedloga, primjerice kosovskome-resavskome dijalektu konstrukcije poput *ode do u njivu, da se uhvati pogotovo za u kljuse* (Okuka 2008:207) te u prizrensko-južnomoravskome poput *za u Niš, do pred selo* (ibidem: 232).

S obzirom na to da se u drugim slavenskim jezicima teško nalaze ili su vrlo rijetke sveze prijedloga s drugim prijedložnim frazama, potrebno je ući u leksikalizacije postojećih prijedloga i vidjeti jesu li postojali temelji ili postoje li za eventualne buduće razvoje takvih konstrukcija.

Hrvatski prijedlog *iza* dobiven je spajanjem prijedloga *iz* i *za*, što se još jasno vidi u ruskome gdje se piše kao *из-за*, gdje se naglašava premještanje s neke pozicije (Wade 2011: 435), primjerice:

- Она стала **из-за** стола.
PRON = "ona", f. V = "ustati", PF 3. sg. f. PREP N = "stol", G. m.

= "Ona je ustala od stola."

Takva radnja zapravo na radnju izraženu prijedlogom *iz* još dodaje i radnju prijedloga *za*, pri čemu se za *iz* očekuje kakvo pomicanje, ali *za* naglašava i blizinu objekta o kojemu se govori (npr. kao u hrvatskome *biti za stolom*) te je svejedno u fokusu ipak statika. Taj je prijedlog poprimio i uzročno značenje, npr. *из-за чего* = "zašto". Slično je i s prijedlogom *из-под* u značenju "od ispod"¹⁴, za razliku od *под*, kao u primjeru (ibidem: 439):

- Он **вылез** **из-под** стола.
PRON = "on", m. V = "popeti se", PF 3. sg. PREP N = "stol", G. m.

= "On se popeo od ispod stola."

Tomu je analogan ukrajinski prijedlog *з-під* istoga značenja, a slično je i s bugarskim *изъподъ* (Morfill 1897:71).

¹⁴ Matas Ivanković (2006:20) navodi različite strukture prijedložnih sveza, ali ne navodi prijedložno-prijedložne sveze, no spominje spajanje dvaju prijedloga u jedan, kao npr. *ispod, iznad* i slično te daje ruske primjere *из-за* i *из-под*, koji se, za razliku od hrvatskih primjera, pišu sa spojnicom.

4. 3. Složeni prijedlozi u hrvatskome jeziku

Pogledaju li se u hrvatskome složeni prijedlozi (Barić et al. 2004:28), može se vidjeti kako nastaju ili iz sveze s imenicama ili iz sveza s drugim prijedlogom, pri čemu su od kombinacija dvaju prijedloga nastali: *zarad, uzduž, ispod, naprijed, ispred, između, iznad, izvan, pokraj, onkraj, nakraj, naspram, usred, posred, nasred, poviše, navrh* i *zavrh*. Dakako, od navedenih su od pravih prijedloga nastali samo *zaradi, ispod, ispred, naprijed* i *iznad*, dok ostali imaju imeničku osnovu kao npr. *međa* ili *vrh*¹⁵.

Weber (1859:71-73) govori o *predlozih sastavljenih*, pri čemu se vidi da složene prijedloge smatra ne samo tvorbeno nastalima od kombinacija postojećih prijedloga nego to čini i značenjski. Uz prijedlog *iz* navodi izvedenice *izmed, iznad, izpod, izpred, izvan* i *izza* te uz svaki navodi sinonimni neizvedeni prijedlog, primjerice *iznad znači i ono što poverh* (ibidem: 71) te napominje kako prijedlozi sastavljeni iz *iz* imaju i *tanku razliku* da se radi o unutrašnjosti izvršavanja čina. Dalje navodi složene prijedloge s prijedlogom *na* (*namjesto*), *kraj* (*nakraj, pokraj, ukraj*), *sred* (*nasred, posred, usred*), *verh* (*naverh, poverh, saverh, uverh*), dok za prijedloge sastavljene s *radi* (*poradi, zaradi*) zanimljivo navodi da danas znače isto što i taj prijedlog, no *u početku morala je biti razlika*, čime se dodatno potvrđuje Weberovo inzistiranje na nepostojanju pravih sinonima među prijedlozima, jer stvaranje složenih prijedloga specifično semantički nijansira odnose koje tvore s imenskim riječima.

Prema *Povijesnim pregledima* (1991:724), navode se prijedlozi *ispod, ispred, isred, između, između, iznad, izvan, naoko, naokolo, naprama, naprema, naproti, naprotiv, naspram, nasuprot, nasred, ponad, poradi, posred, spram, usred, usuprot, zaradi*. Tako da u situaciji poput *došao je do usred polja* imamo zapravo u dijakronijskoj analizi tri uzastopna prijedloga.

¹⁵ *Među*, pa potom i *između* zapravo je stari okamenjeni lokativ/genitiv dvojine, slično kao što se i kod *vrh* radi o akuzativu. Naoko bi se činilo da prijedlog (*po*)*više* ima priloško ili pridjevsko postanje, no vrlo bi se lako mogao objasniti okamenjivanjem lokativa iz imenice *vis* (analogno primjerice postanju oblika *dolje* od imenice *dol*), uz jotaciju zbog jata kao lokativnoga nastavka.

No pitanje je koliko se dalje u dijakroniju treba ići – i prijedlog *ispod*, sastavljen od prijedloga *iz* i *pod*, zapravo u sebi krije i imenicu *pod*, izvedenu prenošenjem značenja ie. korijenske imenice **pods* (ili s prijevodom e) u značenju noge ili tla¹⁶.

Pritom možemo gledati da se u tim svezama zapravo radi o prefiksima, no budući da je indoeuropski prajezik vjerojatnije bio postpozicionalan, a ne prepozicionalan, prefiksi su se morali razviti iz semantički punih jedinica, odnosno, dijakronijski gledamo, svejedno se radi o prijedlozima (kao leksičkoj kategoriji).

Konkretno, što se tiče potonjega prijedloga često se smatra sinonimnim s prijedlogom *pod*, no pitanje je može li se u uporabi naići na izvorno značenje spajanja dvaju prijedloga. Prema rječnicima hrvatskoga jezika dolazi se do sljedećih raspodjela značenja:

<i>pod</i>	<i>ispod</i>
kretanje prema dolje ili stavljanje pod okrilje kakvoga vremena ili prostora (npr. <i>pao pod vlak, staviti pod zidinu, pod jesen</i>)	
zamjena čega manje vrijednim (<i>muda pod bubrege</i>)	manje ili za manje od čega (<i>djeca ispod deset godina, prodati ispod cijene, ispod časti</i>)
mjesto ili pojavu pod kojom se tko ili što nalazi (<i>pod suncem, pod dojmom, pod pseudonimom</i>)	nalaženje čega niže od onoga prema čemu se određuje (<i>pismo je ispod knjige, ispod brda</i>)

¹⁶ Srodno s engleskim *foot* (got. *fotus*), latinskim *pes, pedis*, grčkim *pōs*, litavskim *padas* ili sanskrtskim *pāt*.

Weber (1859:61) pak uz *pod* navodi da je što niže od čega, ali da ga može i doticati, da tko što radi malo prije vremena (npr. *Katon se pod starost učaše gerčki*) te da je jedan čin pogodba drugoga (*Kupio sam ovcu pod ovna*). Uz ova akuzativna značenja, instrumentalna se odnose na što niže od čega, vrijeme (*Pod objedom nečitaj*), vlast (*Pod turskim carem ima mnogo Hervatah i Serbaljah*) te se javlja i u nekim specijalnim izrazima kao *pod tom pogodbom*. *Izpod* dobiva značenje toga da čin biva iz unutrašnjosti kakvoga mjesta vani (ibidem: 71), a to mjesto može biti fizičko ili duševno, stvarno ili nestvarno, no naglasak je na misli o unutrašnjosti mjesta jer bi se inače rabio jednostavan prijedlog *pod*. Usporedi li se to s gornjim opisom, mogli bismo shvatiti da *ispod* ipak nema određenu direktivnost koju *pod* ima, baš zato što je naglasak na unutrašnjosti, a ne na kretanju ili izvanjskome.

S obzirom na usporedbu vidi se kako je instrumentalno *pod* analogno značenju kao genitivnomu *ispod* u značenju bivanja niže ili pod okriljem čega. Slično je i s genitivnim značenjem prijedloga *ispod* kao čega manje vrijednoga, pri čemu se kod prijedloga *pod* apostrofira zamjena i svojevrsna recipročnost. Prijedlog *ispod* nema značenje kretanja i isključivo je vezan uz statiku, što potvrđuje njegovo porijeklo – *iz* podrazumijeva izvor radnje, ablativnost, a *pod* mjesto pod kojim se što nalazi. Kako izraziti konstrukciju kao u ruskome *Он вылез из-под стола* ili engleskome *He climbed from underneath the table*? Najbliži je tomu prilog *odozdo(la)* ili perifrastična konstrukcija *poceo se s/od ispod stola*, koja ne zvuči ovjereno u hrvatskome jeziku. Hrvatski nacionalni korpus i Riznica Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje ne daju mnogo rezultata, no pretraga recentnih tiskovina ipak daje zanimljive primjere:

- *Tamo je sa svojim prijateljima i rodbinom prošla obuku kako se ljudi izvlače **od ispod** srušenog betona (Večernji list, 2. veljače 2010.)*
- *Zašto ne bih **od ispod** kreveta i iz ostave izvadila sve što mi ne treba i umjesto toga tamo našla mjesto za sobni bicikl (Jutarnji list, komentari, 17. siječnja 2009.)*

U engleskome je slična razlika između prijedloga *under* i *underneath*¹⁷, pri čemu *underneath* ima i dodatno značenje (*Merriam-Webster*) *under especially so as to be hidden* ili *under or below something else, especially when it is hidden or covered by the thing on top (Oxford)*, odnosno smješteno je što ispod, ali tako da je zaklonjeno i da se kretanje opet izvršava iz svojevrsne unutrašnjosti. Bolje bi odgovarao prijedlogu *ispod* upravo engleski prijedlog *beneath*, složen od *by* i *-neath*, izvorno u značenju "od ispod".

Analogno, dakle, postoji potencijal za tvorbu takvih konstrukcija, koje su očito postojale u slavenskoj prošlosti, ali težile su amalgamizaciji u postojeće prijedloge, no u novije vrijeme sve se više teži detaljizirati radnju pa su potrebne konstrukcije koje će jasnije ocrtavati njezine faze, pogotovo vezane uz glagole kretanja.

¹⁷ Zanimljivo je da je ovaj prijedlog zapravo složen od dvaju značenja "dolje", pri čemu *-neath* dolazi kao komparativ od praindoeuropskoga **ni* u značenju "dolje" (danas očuvan u engl. *nether* = "donji"), "ispod" (srodno s hrv. *niz*, njem. *nieder*, grč. *neiothen* te sa sanskrtskim *ni* = "dolje"), dok *under* dolazi od pie. **ǵdheros* = "donji" (usp. njem. *unter*, skr. *adha* = "ispod" te lat. *infernus* = "niži").

5. Prijedložno-prijedložne konstrukcije u drugim jezicima

U engleskome jeziku prijedlog se veže s prijedložnom frazom u nekim primjerima koji najčešće denotiraju vrijeme ili mjesto, primjerice:

- ***until*** ***after*** *lunch*
PREP = "do" PREP = "poslije" N = "ručak"

= "sve do poslije ručka".

- ***from*** ***behind*** *curtain*
PREP = "iz" PREP = "iza" N = "zastor"

= "s/od iza zastora".

- ***since*** ***before*** *lunch*
PREP = "od" PREP = "prije" N = "ručak"

= "od prije ručka".

Slični su i primjeri gdje je drugi član *to*, npr. *according to* = "prema", *due to* = "zbog" ili *from*, npr. *apart from*, *aside from* = "izuzevši" i slično (Huddleston i Pullum (2005:140). U engleskome su takvi primjeri ne tako česti i rubni su kao i u hrvatskome (Kurzon 2008:56), osim možda čestoga primjera *except for* = "osim", no naslijeđeni su iz staroengleskoga (Bouza 2007).

Španjolski jezik odlikuju sveze prijedloga kao u primjerima *para con* = "prema", *por entre* = "kroz", *a por* = "u potrazi za" (Hallebeek 1992:92), primjerice *deberes para con los padres* = "dužnosti prema roditeljima", a posebice nakon glagola koji označavaju kretanje, kao u primjeru (Coester 1917:195):

- *El agua mana de entre*
 član N = "voda" PZ 3. sg. = "teče" PREP = "iz" PREP = "između"
- las peñas.*
 član N, pl. = "stijene"
- = "Voda teče iz stijena."

U nizozemskome jeziku (Donaldson 1997:264) prijedlozi se vežu s drugim prijedlozima da bi se naglasilo mjesto ili smjer radnje, primjerice:

- *midden in het bos*
 PREP = "nasred" PREP = "u" član N = "šuma", odr.
 = "u sredini šume".
- *boven op de kast*
 PREP = "navrh" PREP = "na" član N = "ormarić", odr.
 = "navrh ormarića".

U homerskome grčkome (Monro 1891:192) spajaju se prijedlozi u složene konstrukcije, npr. *diapró* = "potpuno kroz" ili *peripró* = "uokolo", pri čemu se značenje određuje prvim prijedlogom, a drugi dodaje emfazu (ibidem: 193).

U hebrejskome su to primjeri kao **מֵעַל** = "s vrha" (*me'al*), sastavljeno od *me* = "iz" i *'al* = "navrh" ili **מִתַּחַת** = "odozdola" (*mitahat*), sastavljeno od *me* i *tahat* = "ispod". Takvi prijedlozi često se rabe uz glagole kretanja, da bi označili odnos kakav je bio prije (s početnim prijedlogom) i kakav je sad (Genesisius 1839:293), primjerice Ps 108:4:

• **מֵעַל-**

PREP = "s vrha"

בִּיָּדוֹל

"velik" - PREP = "jer"

חַסְדְּךָ

zamj. posv. sufiks - N = "milost" - član

שָׁמַיִם

N = "nebo", pl.

= "jer do neba je milost tvoja"¹⁸.

¹⁸ Transliterirano: *bi-gadol me-'al šama-im ha-sde-ka*; hebrejski treba čitati zdesna nalijevo te u drugome redu na isti način (zbog nedostatka prostora).

6. Prijedložno-prijedložne fraze u korpusu hrvatskoga jezika

6. 1. Primjeri iz korpusa

Kovačević i Matas Ivanković (2008:248) semantičkom analizu pokazuju da neki prijedlozi, primjerice *od* i *do*, značenje dobivaju tek u paru. Slična će se analiza uspostaviti i za sveze prijedloga s drugim prijedložnim izrazima, gdje se očituje kako udvostručavanje prijedložne veze daje novo značenje cjelini.

Od popisa neizvedenih prijedloga (Silić, Pranjković 2005) izvršena je analiza na Hrvatskome nacionalnome korpusu, što se tiče veza prijedloga i prijedložnih fraza. Pritom su glavninu rezultata činile situacije u kojima se prijedlozi slažu s prijedložnim frazama koje su zapravo umetnute u rečenično ustrojstvo, primjerice: *ali su došli bez do jučer vodećih lica reprezentacije*, gdje bismo izvadak trebali čitati kao *ali su došli bez, do jučer vodećih, lica reprezentacije* ili pak *Prolistajte samo novine i vidjet ćete da je rijetko koja školska godina počela bez na naslovnoj stranici objavljene fotografije malih učenika, velikih torbi, zebre i milicajaca*, što bi se moglo parafrazirati drukčijim redoslijedom kao (...) *počela bez objavljene fotografije malih učenika, velikih torbi, zebre i milicajaca na naslovnoj stranici*.

U literaturi se i navodi mogućnost i da se sekundarni prijedlozi udružuju s primarnima (Bučar 2009:201), kao što su *polazeći od* i *sudeći po/prema*, koji su malo manje gramatikalizirani od ostalih sekundarnih glagolskih prijedloga. Međutim, participno je porijeklo takvih sekundarnih prijedloga očito i nema smisla uzimati ih u obzir u analizi, stoga što se takve konstrukcije većinom mogu uspostaviti s mnogo *verba sentiendi* i glagola kretanja.

Primjeri koji će biti dani uzeti su iz korpusa pošto je obavljena analiza i izuzimanje primjera koji su bili rezultat naknadnoga dodavanja ili tipfelera u dijelovima korpusa. Izvorno se krenulo od Kartezijeva umnoška svih jednostavnih prijedloga, a ignorirane su sveze koje su potvrđene samo jednom i gdje se očito radilo o pogrešci ili previdu.

Uz prijedloge *bez* i *s* javlja se prijedlog *po*, kao u primjerima:

- (...) šteta je što je zapravo svaka momčad ostala **bez po** dva boda (...)
- Centar ima 17 potpuno namještenih apartmana **s po** tri, četiri i šest postelja (...)
- Uefa nagrađuje klubove **s po** milijun i pol franaka (...)
- U okviru izložbe 3. erdubtskih likovnih susreta *Ars Danubia*, zastupljeni svaki **s po** dva rada, predstaviti će nam se njezini sudionici (...)

S potonjim bi se slučajem gotovo sinonimnim mogao smatrati i spoj prijedloga *po* i *s*:

- (...) jedno vrijeme Hrvati i Nijemci su se izmjenjivali u vodstvu **po s** jednim pogotkom prednosti, no, ubrzo je uslijedio hrvatski iskorak (...)

Samo s prijedlogom *po* dolaze i prijedlozi *na* i *o*, kao u primjerima:

- Slavko Ćuruvija i novinari tog lista Srđan Janković i Zoran Luković osuđeni su u Beogradu **na po** pet mjeseci zatvora zbog teksta (...)
- (...) otprilike tako da glavni junak na svakoj usputnoj postaji naleti **na po** barem jednog manijaka (...)
- (...) riječ je **o po** nekoliko tisuća eura teškim krađama (...)
- (...) riječ je o dvojici trgovaca i dvojici studenata te **o po** jednome doktoru islamskoga prava (...)

Veću raznolikost pokazuju prijedlozi *u*, *za* i *do*. Prijedlog *u* može iza sebe vezati prijedlog *po*, *ali* i *do*, kao što je oprimjereno sljedećim rečenicama:

- (...) *svatko od navedenih nominiran je **u po** četiri kategorije (...)*
- (...) *ministar unutarnjih poslova Ivan Penić i ministar gospodarstva Nenad Porges nalaze se **u po** dva nadzorna odbora (...)*
- (...) *osim Tarika Filipovića i Duška Gruborovića koji se pojavljuju svaki **u po** tri uloge (...)*
- (...) *koja je lani pobijedila **u po** tri slaloma i veleslaloma.*
- (...) *pravo uvježbavali **u do** temelja srušenom selu Đeletovcima.*

Prijedlog *za* uza se može vezati *po*, *pod*, *nakon*, *u* i *do*:

- (...) *svi koji često prometuju na ovim relacijama karnete mogu plaćati unaprijed **za po** 25 prolazaka.*
- (...) *ručno se povećava stalna brzina automobila **za po** jednu milju.*
- (...) *knjiga ima tvrdi uvez i sve da je htjela nije mogla ostati sramotna samo **za po** doma.*
- (...) *sljedeću sjednicu Gradskog izbornog povjerenstva najavio **za nakon** izbora.*
- (...) *sigurnošću **za pod** stare dane(...)*
- (...) ***za u** praznosti ne ležati (...)*
- (...) *leti i ona **za u** raj doći (...)*
- (...) *s kušaonicom vina **za do** 50 osoba.*

Najveći je broj rezultata dao prijedlog *do*, koji se vezao s prijedlozima *u*, *pred*, *pod*, *nakon*, *na* te *po*:

- (...) čelnici su **do u** detalje razradili plan nagrađivanja i premija za osvajanje bodova.
- (...) koja je uz neke preobrazbe danas utjelovljena u poretku Europske unije, sve **do u** najnovije doba - za razliku od afričkih i nekih južnoameričkih država - nije bilo moguće (...)
- Tako je, primjerice, Senj sve **do u** prvu polovicu 16 . stoljeća, kada osmanlijski prodor prekida taj trgovački pravac (...)
- Potom smo doplovili **do u** blizinu Kotora, koji leži na udaljenosti od trideset milja niz obalu (...)
- (...) i dolazi praktički **do pred** samu Troju.
- (...) i tu fazu upravo doveo **do pred** sam kraj (...)
- (...) koje negdje dopiru **do pod** samu površinu zemlje.
- Pače i noću zalutao bi **do pod** prozore (...)
- Očevid je na mjestu događaja trajao **do nakon** 21 sat.
- Svaka šansa koja je mogla postojati nestala je **do nakon** idućih izbora.
- Jessie me je obično pratila **do na** pô puta (...)
- (...) isprati kapetana **do na** dvorište (...)
- (...) u svojoj je grčkoj bahatosti i u svome preziru prema barbarima htio već stupiti **do na pred** sam prijestol i pred kralja (...)
- Za veće stvari nekako i nije bilo novca a kamoli za to da se pomogne žiteljima koji u kolovozu za knjige svojim osnovcima izdvajaju i **do po** tisuću kuna.

S obzirom na reprezentativni uzorak iz korpusa, u tablici se vide moguće veze prijedloga, pri čemu je na prvome mjestu najčešće prijedlog *do*, a slijedi ga prijedlog *za*, a na drugome bez premca prijedlog *po*:

	<i>po</i>	<i>do</i>	<i>nakon</i>	<i>pred</i>	<i>pod</i>	<i>na</i>	<i>u</i>	<i>s</i>
<i>bez</i>	+							
<i>u</i>	+	+						
<i>za</i>	+	+	+	+	+	+	+	
<i>na</i>	+							
<i>do</i>	+		+	+	+	+	+	
<i>o</i>	+							
<i>po</i>								+
<i>s</i>	+							

U korpusu je naglasak stavljen na osnovne prijedloge, a često vrijede i sinonimni odnosi, primjerice moguća je sveza *za nakon*, kao i *za poslije* (*ručka*).

6. 2. Analiza korpusa

Što se tiče prvenstva prijedloga, najčešći su prvi dio sintagme bili prijedlozi *za* i *do*. Spomenuto je kako je prijedlog *za* jedan od najapstraktnijih padeža (Pranjkoć 2002:37) te da nepromjenjivim riječima može dati određeno svojstvo akuzativnosti. Promotri li se svi navedeni primjeri, doista se radi o akuzativima u većini slučajeva – *za po 25 prolazaka, za po jednu milju, za po doma*¹⁹, *za pod stare dane, za u raj, za do 50 osoba*. Iznimke su primjeri kao *za nakon izbora* te *za u praznosti (ne ležati)*, gdje se u prvome slučaju zapravo radi o vremenskoj odrednici, a u drugome o mjesnoj, što bi se moglo protumačiti kao vezanjem sa svojevrsnim adverbijalnim konstrukcijama, čime se opet vraćamo na povezivanje prijedloga *za* s neimenskim riječima i njegovoj apstrakciji. Dakako, prijedlog *za* dolazi i s trima padežima inače, što pridonosi njegovoj široj uporabi i s drugim prijedlozima.

Drugi je po redu najčešći prijedlog *do* na prvome mjestu, koji se veže najčešće s *u*, a potom i s ostalim navedenim primjerima. Njegovo je najčešće obilježje također akuzativnost: *do u detalje, sve do u najnovije doba, sve do u prvu polovicu, do u blizinu, do pred samu Troju, do pred sam kraj, do pod samu površinu, do pod prozore, do na dvorište, do po tisuću kuna* i slično. Iznimke su analogne prijedlogu *za* – *do nakon idućih izbora* zapravo je vezanje uz priložnu oznaku, a primjeri kao *do na po puta* mogli bi se zamijeniti akuzativom kao *do na polovinu puta*.

Najzanimljivija je sveza *stupiti do na pred sam prijestol*, gdje se radi o slijedu triju prijedloga zaredom, a radnja spaja kretanje prema čemu, ali i zaustavljanje i pozicioniranje ispred čega, pri čemu je za prvo potreban prijedlog *do*, a za drugo *pred*. Također, prijedlog *na* dodan je za naglašavanje kretanja u pravcu onoga što leži ispred čega, a za sličnu je službu tvorena i veza *naprijed*, koja se leksikalizirala s vremenom kao prilog.

¹⁹ *Doma* je zapravo stari akuzativ dvojine imenice *dom*.

Prijedlog *po* najčešći je u ovim konstrukcijama u značenju višestrukosti i zapravo tvori većinu prijedložnih konstrukcija s prijedložnim frazama. Mnogo bi se konstrukcija zapravo moglo zamijeniti parafrazom s riječju *svaki* i odgovarajućim inačicama, npr. *Centar ima 17 potpuno namještenih apartmana s po tri, četiri i šest postelja* kao *Centar ima 17 potpuno namještenih apartmana s tri, četiri i šest postelja svaki* ili pak *Uefa nagrađuje klubove s po milijun i pol franaka* kao *Uefa nagrađuje klubove s milijun i pol franaka svakog*.

Međutim, mnogo se konstrukcija ne bi moglo zamijeniti, npr. *Teatar za po doma* ili *knjiga (...) za po doma, po kući* i slično označavaju višestrukost namjene i radnje, dok ta nijansa nije izražena u konstrukcijama kao *za doma, za kuću* jer nema određene višestrukosti i iterativnosti radnje. Primjerice, *odjeća za po doma* podrazumijeva učestalost nošenja kod kuće, dok bi *odjeća za doma* više označavalo mjesto ili cilj spremanja.

U svim mogućim svezama prijedloga s prijedložnim frazama uvijek se javljao prijedlog *po* kao drugi član te je jedini koji je bio apsolutno prisutan. Moguće je objašnjenje to što dolazi i s akuzativom i s lokativom te može izražavati i mjesne i vremenske odnose, primjerice *po cijeli dan*, ali i *bacao se po krevetu* te je sveza drugih prijedloga s njime zapravo na neki način opet vezanje sa svojevrsnim priložnim oznakama. No, najčešći je u značenju višestrukosti te bi se *po* u tim slučajevima mogao smatrati i svojevrsnom česticom, koja ima ulogu intenzifikatora, kako bi se naglasila višestrukost, ali i pojedinačnost vršenja radnje ili njezinih sudionika, kao što je pokazano u gornjem primjeru s parafrazom veze s *po*.

Takvo bi klasificiranje objasnilo zašto je *po* prisutan kao drugi član u svim mogućim svezama – upravo zato što i nije pravi član prijedložne fraze, nego se radi o čestici koja nijansira radnju izvršenu nad prijedložno-padežnim izrazom te joj naglašava multiplicitet. Upravo stoga često se i izostavlja te se u kontekstu zaključuje radi li se o podjednakoj distribuciji, multiplicitetu ili ne, ali prijedlog/čestica *po* često može bitno pridonijeti jednoznačnosti rečenice, primjerice rečenica *nagradio ih je obojicu s po deset kuna* može se napisati i kao *nagradio ih je obojicu s deset kuna*, no u tome slučaju mogli bismo pretpostaviti i da je svaki dobio po pet kuna ili drukčiji omjer. U takvoj je uporabi riječ *po* zapravo bliska ulozi kao što je ima engl. *each* pa bi se mogla smatrati svojevrsnim distributivnim determinatorom.

7. Umjesto zaključka

Da bi se fokusiralo na problem prijedložno-prijedložnih izraza u hrvatskome jeziku, nužno je bilo dati dijakronijsko opravdanje uopće vezanju prijedloga s imenskim i neimenskim riječima te broju padeža koji su zahtijevali, što će poslije pokazati razloge zašto se pojedini prijedlozi kao za raznolikije vežu i s drugim prijedlozima, a ne samo s imenicama. Prikazane su usporedni osnovni sintaktički i semantički odnosi staroslavenskih, hrvatskih i litavskih prijedloga, kako bi se potom došlo do proučavanja tipologije dvostrukih prepozicija i postpozicija uopće u slavenskim, indoeuropskim i neinoeuropskim jezicima. Polazište je tvorbi takvih adpozicijskih sveza bilo upravo u nijansiranju značenja, kako bi se dodatno naglasile i sekundarne dimenzije vršenja radnje ili pak dodatni odnosi među fenomenima izvanjezične stvarnosti.

Jezici su takva nijansiranja razvijali ili sintetički ili analitički. U prvome slučaju radilo se o tvorbi dodatnih adpozicija ili pak priloga, često tvorenih od kombinacije dvaju postojećih adpozicija (kao što bi bio čest slavenski primjer prijedloga *ispred*, sastavljenoga od *iz* i *pred*), a katkad su se u tvorbu upletale i neke imenske ili pridjevske osnove koje su semantički imale veze s onime što se htjelo naglasiti (primjerice hrv. *navrh*, gdje je bitno naglasiti i gornju stranu površine, ali i njezin vrh).

U drugome slučaju stvarale su se veze dvaju prijedloga zajedno u sintaktičkome smislu, gdje se najčešće u jezicima zapravo radi o svezi prijedloga i druge prijedložne fraze ili bi se pak jedan od prijedloga ponašao kao svojevrsna čestica koja bi isticala neki aspekt radnje. Takve su konstrukcije u hrvatskome jeziku primjeri kao *do u detalje* i slični, a najčešće s prijedlogom *po* u značenju višestrukosti, primjerice *došla su obojica s po tri knjige*, gdje se prijedložno-prijedložnim izrazom smanjuje višeznačnost cjeline. U baltičkim jezicima takve strategije nisu uobičajene te su slavenski jezici mnogo inovativniji, dok je litavski razvio polisemiju prijedloga kako bi nijansirao odnose. Pojedini su jezici leksikalizirali slične spomenute sintaktičke forme, pojedini su ih često pretvarali u priloge ili čestice, dočim su drugi razvili sasvim različite strategije za sužavanje semantičkoga opsega, bilo na sintaktičkoj, bilo na morfološkoj razini.

Ovaj je rad pregled bitnih prijedložnih ishodišta i podudarnosti prvenstveno u baltoslavenskim, a potom u slavenskim jezicima, dok bi za detaljniji popis i moguće kombinacije bilo nužno usporediti (paralelne) korpuse slavenskih i baltičkih, a potom i ostalih indoeuropskih jezika. Pokazani su primjeri analitičkih i sintetičkih konstrukcija u kojima su se prijedlozi spajali s drugim prijedlozima na sintaktičkoj (katkad i tvorbenoj!) razini, a nađene su usporednice i u drugim jezicima svijeta, čime je pokazano da su prijedlozi – odnosno adpozicije općenito – vrlo otvorena leksička kategorija, a ne zatvorena kako je se nekoć zapravo smatralo. Premda je broj pravih prepozicija i postpozicija obično ograničen, često se analitički stvaraju i novi složeni prijedlozi ili se pak različitim sintaktičkim strategijama stvaraju nove konstrukcije u kojima se proširuje doseg i opseg adpozicija. U hrvatskome jeziku one više nisu kanonski nužno vezane uz imenske riječi, nego i uz druge nepromjenjive riječi, sve da bi se također, kao što je pokazano u većini ovoga rada, mogle zapravo vezati i s vlastitom leksičkom kategorijom.

Literatura

Bibliografija

1. Babić et alia (1991): *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika: nacrt za gramatiku*. Zagreb: Globus.
2. Babić, Stjepan (1986): *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku: nacrt za gramatiku*. Zagreb: Globus.
3. Barić et al. (1997): *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
4. Bouza, Nuria Yanez (2007): *A Note on Double Prepositions*. Manchester: dio neobjavljene doktorske disertacije.
5. Bučar, Mirjana (2009): *Gramatikalizacija i sekundarni prijedlozi glagolskoga i imeničkoga porijekla*, u: *Jezikoslovlje* 10, 2: 183-216.
6. Coester, Alfred (1917): *A Spanish Grammar*. Boston/New York: Ginn.
7. Damjanović, Stjepan (2003): *Staroslavenski jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
8. Donaldson, Bruce (1997): *Dutch: A Comprehensive Grammar*. London: Routledge.
9. Eckert, Rainer, Elvira-Julia Bukevičiūtė, Friedhelm Hinze (1994): *Die baltischen Sprachen: Eine Einführung*. Leipzig: Langenscheidt.
10. Florschütz, Josip (2002/1916): *Gramatika hrvatskoga jezika za ženski licej, preparandije i više pučke škole* (pretisak). Zagreb: Ex libris.
11. Genesis, Wilhelm i Thomas Conant, prev. (1839): *Hebrew Grammar*. Cambridge: Foltom.
12. Hallebeek, Jos (1992): *A Formal Approach to Spanish Syntax*. Amsterdam: Rodopi.
13. Huddleston, Rodney i Geoffrey Pullum (2005): *A Student's Introduction to English Grammar*. Cambridge: Cambridge University Press.
14. Kovačević, Barbara i Ivana Matas Ivanković (2008): *Parni prijedlozi*, u: *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 33, 1: 245-261 Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
15. Kurzon, Denis i Silvia Adler, ur. (2008): *Adpositions: Pragmatic, semantic and syntactic perspectives*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

16. Kurzon, Dennis i Silvia Adler: *Introduction*, u: Hagége, Claude, ur. (2010): *Adpositions: Pragmatic, Semantic and Syntactic Perspectives*.
17. Maretić, Tomo (1963): *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
18. Matas Ivanković, Ivana (2006): *Prijedlozi s genitivom u hrvatskom i ruskom jeziku*. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, doktorska disertacija.
19. Matasović, Ranko (2008): *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
20. Monro, David (1891): *A Grammar of the Homeric Dialect*. Oxford: Clarendon Press.
21. Morfill (1897): *The Bulgarian Language*. London: Truebner.
22. Okuka, Miloš (2008): *Srpski dijalekti*. Zagreb: SKD Prosvjeta.
23. Pranjković, Ivo (2001): *Druga hrvatska skladnja: sintaktičke rasprave*. Zagreb: Sveučilišna naklada.
24. Pranjković, Ivo (2002): *Hrvatska skladnja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
25. Pranjković, Ivo i Josip Silić (2005): *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
26. Raguž, Dragutin (1997): *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb: Medicinska naklada.
27. Reindl, Donald (2008): *Language Contact: German and Slovenian*. Bochum: Universitätsverlag Dr. Brockmeyer.
28. Rišner, Vlasta (2001): *Prijedlozi u djelima slavonskih književnika od 18. do 20. stoljeća*. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, doktorska disertacija.
29. Saint-Dizier, Patrick (2006): *Syntax and Semantics of Prepositions*. New York: Springer
30. Vailiulytė, Elena (1999): *Expressing cause by means of prepositions in modern Lithuanian*, u: *Lituanus* 45, 1.
31. Vince, Jasna (2010): *Prostorni prijedložni izrazi u hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku*, u: *Slovo*, sv. 60: 791-826.
32. Wade, Terrence (2011): *A Comprehensive Russian Grammar*. Singapur: Wiley-Blackwell.
33. Weber, Adolfo (1859, pretisak 2005): *Skladnja ilirskoga jezika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Korpusi

1. Hrvatski jezični portal, <http://hjp.srce.hr>
2. Hrvatska jezična riznica Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje: <http://riznica.ihjj.hr/>
3. Hrvatski nacionalni korpus Zavoda za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu: <http://hnk.ffzg.hr/>
4. *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas*: <http://donelaitis.vdu.lt/4>

Rječnici

- Anić, Vladimir (1991): *Rječnik hrvatskog jezika*. Zagreb: Novi liber.
- *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* Instituta za litavski jezik: www.iki.lt/dlkz/
- Damjanović, Stjepan et al. (2004): *Mali staroslavensko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Matasović, Ranko, ur. et al. (2002): *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi liber.
- *Oxford Advanced Learner's Dictionary*: <http://oald8.oxfordlearnersdictionaries.com/>
- *Merriam-Webster Dictionary*: <http://www.merriam-webster.com/>